

EEN NIEUWE WOELMUIS- SOORT OP TEXEL

Peter Twisk

Door hun isolement mogen zoogdierpopulaties op eilanden zich verheugen in een meer dan gemiddelde belangstelling van zoogdierliefhebbers. Over nieuwkomers op de Waddeneilanden, zoals de huisspitsmuis *Crocidura russula* op Schiermonnikoog en de aardmuis *Microtus agrestis* op Ameland, is naar verhouding dan ook veel bekend. De noordse woelmuis *Microtus oeconomus* was lange tijd de enige woelmuissort op Texel. Na de komst van de aardmuis in de eerste helft van de jaren tachtig blijkt er nu een derde woelmuissort voet aan de grond te hebben gekregen op Texel.

In maart 1999 bracht ik, samen met mijn vrouw, dochter en zwager, een korte vakantie door op Texel. Fietsend en wandelend besteedden we vooral aandacht aan vogels, waar dit eiland zich in deze tijd van het jaar goed voor leent. Tijdens een wandeling in de Staatsbossen, op 15 maart, hield mijn zwager plotseling stil. Toen ik vroeg wat er was, zei hij dat hij een muis zag.

Ik liep voorzichtig naar hem toe en zag inderdaad ook de muis. Het dier zat op zo'n vier meter van de weg en met mijn 8x20 kijkertje kon ik hem even goed bekijken: een rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus*! Ik realiseerde mij direct het uitzonderlijke van de situatie, want dit was een soort die nog niet van Texel bekend was. De voor een woelmuis vrij spitse kop en de roodbruine rug, die geleidelijk overgaat in de zilverwitte buik, maakten het echter onmiskenbaar tot een rosse woelmuis.

Na de aardmuis heeft nu ook de rosse woelmuis op Texel voet aan de grond gekregen. *Tekening Peter Twisk*

Hoewel alles per schip moet worden aangevoerd, lukt het kleine zoogdieren van tijd tot tijd toch om de waddeneilanden te bereiken en er zich zelfs blijvend te vestigen. Foto Jaap Mulder

Ook het gedrag was mijns inziens typerend voor deze soort: het dier zat op een warme voorjaarsdag te zonnen tussen braamstruiken, dook even weg bij 'onraad' en kwam daarna al snel weer tevoorschijn.

Braakballen

Hoewel ik zeker wist een rosse woelmuis gezien te hebben, besefte ik dat bevestiging in de vorm van schedelresten uit braakballen hier wenselijk was. Daarmee zou ik een vergissing, en de uiterst kleine kans de enige rosse woelmuis van Texel gezien te hebben, kunnen uitsluiten. In de daarop volgende dagen heb ik op twee locaties, dicht bij de plaats waar we de muis gezien hadden, braakballen gezocht en gevonden. Op de eerste locatie, in een bosperceel direct naast heideveld 't Mientje, kon ik tien braakballen vinden op een plaats waar, te oordelen naar de omstandigheden, een veel groter aantal door anderen verzamelde braakballen hadden gelegen. Hier kwamen vier noordse woelmuizen, twee aardmuizen, twee bosmuizen *Apodemus sylvaticus* en twee vogels uit. Op de tweede locatie, in de Gortersmient, vond ik ruim twintig braakballen, waaruit ik twaalf noordse

woelmuizen, acht aardmuizen, acht bosmuizen, vijf dwergmuizen *Micromys minutus*, twee onbepaalde woelmuizen, twee vogels en inderdaad vier rosse woelmuizen haalde!

Onderzoek provincie

Na de vakantie op Texel nam ik contact op met Kees Kapteijn, die werkzaam is bij de provincie Noord-Holland en het onderzoek voor een provinciale zoogdieratlas coördineert. Hij kon mij vertellen dat de rosse woelmuis inderdaad nog niet op Texel was vastgesteld, en dat ik mij bezondigd had aan 'wild pluizen'. Voor de Noordhollandse Zoogdierstudiegroep (Nozos) worden op Texel braakballen verzameld door een lokale vogelwerkgroep. Het daadwerkelijk bij de Nozos bezorgen van die braakballen was echter gestagneerd, waardoor er geen recente gegevens beschikbaar waren. Hij vertelde mij ook dat in 1995 door de provincie Noord-Holland een uitgebreide inventarisatie op Texel was uitgevoerd. Kort daarna stuurde hij mij het verslag daarvan toe (besproken in Zoogdier 7(4), blz 36).

Het blijkt dat Texel voor wat betreft kleine zoogdieren nu een van de best onderzochte gebieden in Nederland is. Op maar liefst 329 locaties, verspreid over het eiland, zijn met behulp van inloopvallen 3289 vangsten gedaan van 1526 muizen. Ter aanvulling werden op

verschillende plaatsen braakballen verzameld en daarna uitgeplozen. Ook in de Staatsbossen zijn op verschillende locaties vallen geplaatst en braakballen verzameld, maar werd geen rosse woelmuis gevangen of uitgeplozen. Het gaat klaarblijkelijk om een recente introductie.

Aardmuis

Naast de afwezigheid van de rosse woelmuis geeft deze uitgebreide inventarisatie ook een beeld van de situatie rond de aardmuis. Samengevat is over de komst en uitbreiding van deze soort op Texel tot nu toe het volgende bekend (zie kaart 1). In 1985 werd uit een braakbal, vermoedelijk afkomstig van de Gortersmient, een schedel van een aardmuis gehaald (Lange, 1986). In de drie daarop volgende jaren werden uit braakballen van de Gortersmient respectievelijk vijf, achttien en vier schedels van aardmuizen gehaald (Lange & Twisk, 1988). In 1989 werd, dicht bij de Gortersmient, door Manfred Weisz een aardmuis gevangen. In 1990 werden, bij een gericht onderzoek, op drie locaties in totaal veertien aardmuizen gevangen (van Apeldoorn et al., 1991). Bij het uit-

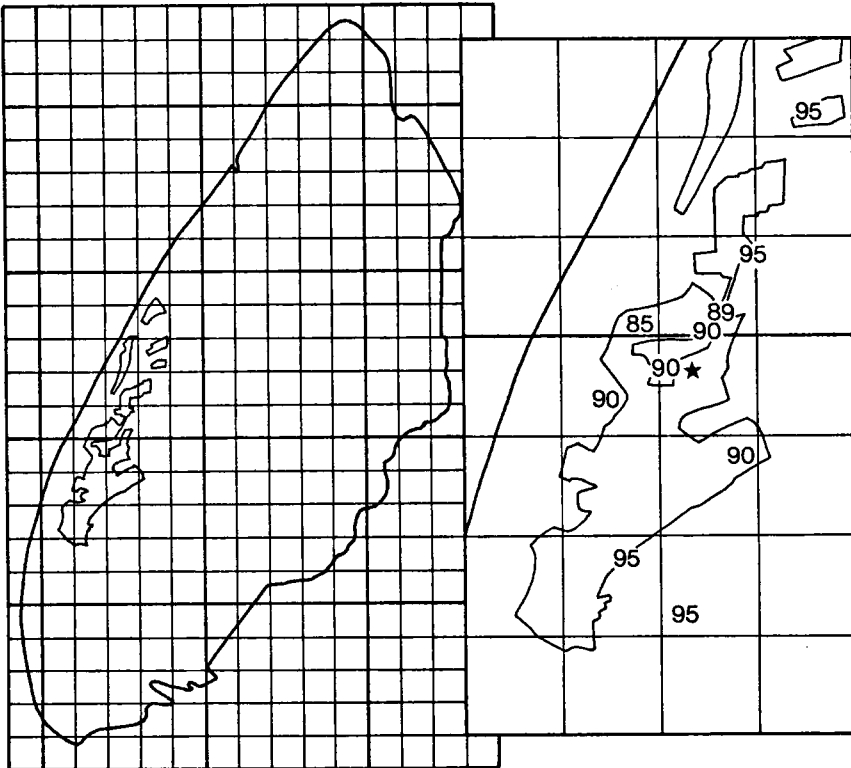
gebrede onderzoek in 1995 werden in totaal elf aardmuizen op vier locaties gevangen (Anonymus, 1996). De verspreiding van de aardmuis op Texel lijkt dus groter te zijn geworden.

Naast de grotere verspreiding lijkt het aardmuis-aandeel te zijn toegenomen in de braakballen die verzameld zijn op de Gortersmient. In 1986 was dit 12 % van het aantal prooien, in 1987 3 %, in 1988 13 % en in 1999 20 %. Gezien het kleine aantal braakballen, die ikzelf dit jaar kon vinden, moet natuurlijk niet al te veel betekenis aan dit laatst genoemde percentage worden gehecht. Het lijkt mij echter wel duidelijk dat het voor de aardmuis op Texel vooralsnog geen aflopende zaak is.

Eiland-populaties

De noordse woelmuis was lange tijd de enige woelmuissort op Texel. Dit eiland raakte los van het vasteland in 1170, en aangenomen wordt dat sindsdien de noordse woelmuis daar van con-

Gegevens over de uitbreiding van de aardmuis op Texel. Links het gehele eiland, met daarin aangegeven de Staatsbossen, rechts een detail daarvan waarin met jaartallen de uitbreiding van de aardmuis is aangegeven. De ster geeft de plaats aan waar een rosse woelmuis werd gezien. *Tekening Peter Twisk*

currentie door andere woelmuizen gevrijwaard was. Eilandpopulaties verschillen vaak van die op het vasteland, doordat ze ontstaan zijn uit weinig individuen of doordat ze altijd maar uit weinig individuen bestaan, en geïsoleerd zijn van de vastelandpopulaties. Veel ondersoorten van zoogdieren zijn alleen te vinden op eilanden of eilandengroepen. Waarschijnlijk wordt ook de kans op het ontstaan van nieuwe soorten zo groter. Op de Azoren leeft bijvoorbeeld de 'Azoren rosse vleermuis', op Madeira de 'Madeira dwergvleermuis' en op de Canarische eilanden de 'Tenerief grootoorvleermuis' en de 'Canarische spitsmuis' (Mitchell-Jones et al., 1999). Een overzicht van zoogdiersoorten die voorkomen op de Waddeneilanden, inclusief beschreven ondersoorten en andere eigenaardigheden, wordt gegeven door van Laar (1981). Behalve de noordse woelmuis is ook de waterspitsmuis *Neomys fodiens* op Texel van concurrentie door andere spitsmuizen gevrijwaard. En evenals de noordse woelmuis benut de waterspitsmuis op dit eiland biotopen waar de soort op het vasteland normaal gesproken niet wordt aangetroffen. Bovendien bestaat de populatie op Texel uit geheel zwart gekleurde waterspitsmuizen, een variant die op het vasteland slechts zo nu en dan voorkomt. Van Laar geeft ook aan dat de afwezigheid van concurrerende soorten, en als

gevolg daarvan een groter 'ecologisch bereik', het voortbestaan van toevallige genetische mutaties in de populatie kan bevorderen. Anders gezegd: de afwezigheid van concurrenten bepaalt mede de eigenaardigheden van eilandpopulaties. Ik vind dat zulke eigenaardigheden waardevol zijn en dat daarom gestreefd moet worden ze zoveel mogelijk te behouden.

Een standpunt hierover heb ik in andere publicaties over de noordse woelmuis niet kunnen vinden. Wel wordt regelmatig vermeld dat we in Nederland een endemische ondersoort van de noordse woelmuis hebben, *Microtus oeconomus arenicola*, en dat we daarmee internationaal een grote verantwoordelijkheid hebben deze (onder)soort te behouden. Ligtfoot (1992) geeft aan dat concurrentie met de aardmuis belangrijk kan bijdragen tot achteruitgang van de noordse woelmuis. Hoewel dit dus ook geldt voor de situatie op Texel, noemt hij die niet met name. Bij de bespreking van de resultaten van een gericht onderzoek naar de aardmuis op Texel in 1990, noemen van Apeldoorn et al. (1991) de komst van de aardmuis 'een natuurlijk experiment'. Ze beschouwen het als een onderwerp dat nader onderzoek waard is. Een mening over de nieuwe situatie geven ze niet. Ook in het rapport Flora en Fauna van Texel (Anonymus, 1996) wordt alleen de aangetroffen situatie beschreven, tezamen met de mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Een waarde-oordeel of standpunt over de komst van de aard-

Van de rosse woelmuis (foto Dick Klees) zal de Texelse noordse woelmuis niet veel last hebben. Maar moeten we op Texel niet iets aan de aardmuis proberen te doen?

muis en het doorbroken isolement van de noordse woelmuis wordt niet gegeven.

Veronderstellingen en vragen

Over de nu op Texel ontstane situatie wil ik graag nog het volgende kwijt. Ik veronderstel dat de aardmuis en de rosse woelmuis door toedoen van de mens op het eiland terecht zijn gekomen. De meest waarschijnlijke manier van transport lijkt mij via stobalen of andere land- of bosbouwmaterialen. Uiteraard betrof het in beide gevallen meer dan één muis, of tenminste een zwanger vrouwtje. Dat zowel de aardmuis als de rosse woelmuis voor het eerst op de Gortersmient werden gesignaleerd zou kunnen wijzen op eenzelfde 'bron'. Dit zou bijvoorbeeld transport ten behoeve van het bosbeheer of voor Ecomare, een nabij gelegen bezoekerscentrum, kunnen zijn. Misschien is te achterhalen wat de meest waarschijnlijke manier van transport van de muizen is geweest.

De komst van de rosse woelmuis op Texel heeft waarschijnlijk minder gevolgen voor de noordse woelmuis dan de komst van de aardmuis. De rosse woelmuis is vrij sterk aan bos gebonden, terwijl de noordse woelmuis en aardmuis weinig in bossen voorkomen. De reden om over de waarde van eilandpopulaties te beginnen ligt dan ook niet in de komst van de rosse woelmuis, maar in de snelheid van de ontwikkelingen: binnen twintig jaar worden twee woelmuissoorten op Texel geïntroduceerd, terwijl de noordse woelmuis in de achthonderd jaar daarvoor hier waarschijnlijk het rijk alleen had. In mijn ogen komt een waardevolle eilandpopulatie daarmee te zwaar onder druk te staan. Als de noordse woelmuis op Texel teruggedrongen wordt tot de biotopen waar de soort op het vasteland aan gebonden is, natte gras- en rietlanden, denk ik dat de kans op overleven bijzonder klein zal worden.

Op genetisch gebied ben ik een absolute leek, maar ik veronderstel dat de genetische basis van beide nieuwe woelmuispopulaties smal is, en dat daardoor die populaties kwetsbaar zijn. Onderzoek hiernaar (naar ik meen een 'hot topic') lijkt mij zinvol, evenals naar de mate van 'genetische afzondering' van de noordse woelmuizen op Texel. Overigens zal een nieuwe 'overkomst' van één enkele aard- of rosse woelmuis, in het verleden volstrekt kansloos, nu

wellicht een waardevolle aanvulling van genetisch materiaal voor de populaties kunnen betekenen.

Standpunt gewenst

Voordat er verwacht mag worden dat er, van welke zijde dan ook, actie ondernomen wordt om meer duidelijkheid of zekerheid over het voortbestaan van de noordse woelmuis op Texel te verkrijgen, lijkt het mij gewenst dat met name de VZZ een standpunt inneemt over de waarde van deze eilandpopulatie. In Zoogdier 10(1) doet Dennis Wansink een oproep om de noordse woelmuis uit te zetten in de Wieden en Weerribben, gebieden waar de soort recent is uitgestorven. Aan wie hij die oproep doet wordt uit het verhaal niet duidelijk, maar de VZZ zou zich mijns inziens aangesproken mogen voelen. Mocht er een discussie gaande zijn of georganiseerd worden binnen de VZZ over de oproep van Dennis, dan zou dit goed aan kunnen sluiten bij mijn vraag, een standpunt over de noordse woelmuis op Texel in te nemen. Dat standpunt kan dan het startpunt zijn om volgende stappen te overwegen en ondernemen. ↵

Literatuur

Anonymus, 1996. Flora en fauna van Texel, de huidige situatie en de ontwikkelingen sinds 1985 in de polders en op het oude land. Rapport Prov. Noord-Holland, dienst Ruimte en Groen (Zoogdieren: Kees Kapteijn).
 Apeldoorn, R. van, F. van der Vliet & W. Nieuwenhuizen, 1991. De noordse woelmuis *Microtus oeconomus* en de aardmuis *M. agrestis* op Texel. Lutra 34(2): 54-59.
 Laar, V. van, 1981. The Wadden sea as a zoogeographical barrier to the dispersal of terrestrial mammals. In: Wolff, W.J. (ed.), Report 10. Terrestrial and freshwater fauna of the Wadden sea area.
 Lange, R. 1986. Bijzondere braakbalvondsten op de Waddeneilanden. Lutra 29(2): 326-327.
 Lange, R. & P. Twisk, 1988. Aanvullende braakbalvondsten van de aardmuis *Microtus agrestis* op Texel. Lutra 31(1): 94-96.
 Ligtvoet, W., 1992. Noordse woelmuis. In: Broekhuizen et al., (red.), 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV-uitgeverij, Utrecht.
 Mitchell-Jones, A.J. et al., 1999. The atlas of European mammals. Poyser Natural History, London.
 Wansink, D., 1999. Zet de noordse woelmuis uit! Zoogdier 10(1): 25-26.

Peter Twisk, Jan Mosmanslaan 19, 5237 BB 's-Hertogenbosch, tel. 073-6445664 (NL).